

Modern militär professionalism

*Inträdesanförande i Kungl Krigsvetenskapsakademien av I den 1 september 2009 av Karl Ydén**

PROFESSIONSTEORETISKA PERSPEKTIV på militärt yrkeskunnande har hittills varit relativt sällsynta i Sverige. De två stora svenska bidragen är Bengt Abrahamssons *Military Professionalization and Political Power* (svensk översättning *Militärer, makt och politik*)¹ och Klas Borells *Disciplinära strategier*,² båda doktorsavhandlingar producerade utanför den militära kunskapssektorn. Varken inom det militära skolsystemet eller inom Försvarsmaktens sektorforskning har det ansetts nödvändigt att läsa eller förhålla sig till de moderna klassiker som dominerat de senaste decenniernas internationella debatt om civil-militära relationer och demokratisk styrning av statens våldsinstrument.

Detta anförande ska diskutera officersyrket och militärt yrkeskunnande utifrån valda delar av professionsteorin. Trots att termen ”profession” ofta brukas av officerare är det långtifrån självklart att betrakta officersyrket som en sådan i den mening som avses i exempelvis fallen läkare eller advokater. Professionsetiketten i sig är, hur som helst, avsevärt mindre intressant än de insikter om militärt yrkeskunnande och militär professionalism som möjliggörs genom att man applicerar professionsteoretiska perspektiv. Jag kommer därför att koncentrera mig mer på det senare än på att redogöra för kriterier på vad forskningen anser är betecknande för ”professioner”.

Samuel Huntingtons *The Soldier and the*

*State*³ och Morris Janowitz *The Professional Soldier*⁴ utgör de självklara utgångspunkterna för ett professionsperspektiv på militären, men även Bengt Abrahamssons bok räknas internationellt till de absoluta klassikerna. När drivande krafter vid USMA (West Point) under 1990-talet drog slutsatsen att US Army blivit alltför byråkratisk och förvaltningsorienterad, initierade de ett utvecklingsprojekt kallat ”The Future of the Army Profession”, där en stor mängd tänkare samlades för att fundera kring vad som behövdes för att främja militär yrkesskicklighet och ökad professionalism. I projektets första volym anges Bengt Abrahamsson som central utgångspunkt för militär professionsteori vid sidan om Huntington, Janowitz och Alfred Vagts (författare av *War Machine*).

Det finns goda skäl att påstå att Försvarsmakten och den svenska officerskåren nu är i starkt behov av att utveckla sitt tänkande om militärt yrkeskunnande, professionalism och organiserande. Både inriktningen av svensk säkerhetspolitik och samhällets utveckling ställer idag Försvarsmakten inför utmaningar som, i betydande utsträckning, berör frågeställningar inom dessa kunskapsområden. Såväl uppgiftsinriktning som utbildningssystem och rekryteringsprinciper har varit föremål för relativt stora förändringsförslag under det senaste dryga decenniet, och under denna tid har teore-

tiskt grundade, militärt initierade analyser lyst med sin frånvaro.

Det finns sannolikt flera orsaker till att den nu halvsekelånga militärprofessionella debatten inte fått fotfäste i Sverige och Försvarsmakten. En viktig faktor är att svensk officersutbildning traditionellt saknar universitetsanknytning, och bedrivs i ett eget skolsystem. Den svenska officerskåren har därmed fått en smal kollektiv kompetensprofil, och varit hänvisad till det innehåll som anbefallts vid de interna militära skolstegen. Utbildningen av officerare i Försvarsmakten har i stor utsträckning syftat till att säkerställa en likriktning, inriktad mot förberedelse för specifika nyckelscenarier. Bildningskomponenter och vidare utblick har överlag ansetts mindre angeläget än att säkerställa utbildningens funktion som homogeniserande sorteringsprocess inom ramen för Försvarsmaktens karriärsystem. Svenska officerare i en viss ålderklass återser, med jämna mellanrum, varandra längs internutbildningens olika progressionssteg. På samma lärosäte läser officerarna samma litteratur och undervisas av samma lärare, varefter majoriteten sedan placeras på befattningar med likartade tjänstgöringsvillkor. Vissa av officerarna återkommer senare som lärare på militära skolsteg, där de reproducerar det kunskapsinnehåll de själva fick sig till livs som studerande. Det finns således ytterst små möjligheter för annat kunskapsinnehåll än det inom internutbildningen anbefallda för att, på allvar, göra intrång i officerskårens kollektiva kompetensprofil.

Detta, i internationellt perspektiv ovanliga, system för kompetensutveckling av officerskåren har resulterat i den homogena kår vi idag har. Den ökade omfattningen av internationell samverkan, den farligare karaktären hos utlandsmissionerna och (åter) införandet av specialistofficerskategorin kommer dock sannolikt att introducera nya

inslag i Försvarsmakten, och motverka denna typ av homogenitet.

Studiet av militären som yrkesgrupp

Både Samuel Huntington och Morris Janowitz skrev sina verk innan den moderna professionsforskningen utvecklades, men de utgör ännu utgångspunkt för analyser av militären som yrkesgrupp. Jag ska nedan kort rekapitulera dessa klassiker, men först klargöra utifrån vilken huvudsaklig utgångspunkt som diskussionen mellan dem formats.

Den första utgångspunkten för resonemang om officerare som yrkesgrupp är vilken uppgiften är. Medan Försvarsmakten och svenska officerare i modern tid har omtalat officersyrket i termer av ”lärare – ledare – fackman” är klassikerna inom den militära professionsforskningen tydligare ifråga om uppdraget. Såväl Samuel Huntington som Morris Janowitz benämner officerskåren ”managers of the instruments of violence”. Militäryrket handlar ytterst om att vara kunnig ifråga om legitim, statligt sanktionerad våldsutövning. Våldets legitimitet utgör en helt central aspekt, och är det enda som skiljer reglerat, militärprofessionellt våld från kriminell våldsutövning, som rent tekniskt sett kan vara identisk (ett avlossat skott eller en kastad handgranat), men av statsapparaten inte tolereras. Distinktionen ställs på sin spets i fall när militärer åtalas för våldshandlingar som utförts under en militär operation. Militärer sänds av sin nation till ett operationsområde för att kunna utöva våld, men de har inte mandat att utöva våld på vilket sätt, eller mot vilka personer, som helst.

De centrala professionskomponenterna i Huntingtons, Janowitz och Abrahamssons analyser av militären är:

- expertis
- etik
- sammanhållning/kåranda

Expertisen är av både teoretisk och praktisk natur. Den består dels i ett abstrakt expertkunnande, dels i utprovade metoder för att omsätta det teoretiska kunnandet i praktisk handling, och för att göra välgrundade analyser av handlandets effekter. Förhållandet kan illustreras med exemplet hjärnkirurgi. Dessa har ett teoretiskt kunskapsområde, baserat på, och fortlöpande utvecklat med, vetenskapliga metoder. Det abstrakta expertkunnandet ska ligga till grund för att välja metod och även kunna omsättas i praktiskt handlande. Efter en operation finns etablerade rutiner för att följa upp och utvärdera resultat, varefter en ny professionell bedömning kan göras. Såväl teoretiska som praktiska erfarenheter bearbetas i kollegiala sammanhang, och kunskapsbildningen sker internationellt, särkopplat från de sjukhus- eller andra hierarkier som enskilda kirurger verkar inom. Utmärkande för professionella grupper är just kopplingen mellan yrkespraktiken och vetenskaplig utveckling av expertkunnande:

Professional groups look to academic research for the theoretical core needed to validate their knowledge⁵

I det militära fallet kan abstrakt expertkunskap utvecklas exempelvis genom att officerare utsätter ”skarpa” militära erfarenheter och praktiker för vetenskaplig, reflexiv analys. (Huruvida detta sker är en empirisk fråga, som jag har anledning att återkomma till.) Men expertis är, som nämnts ovan, ett nödvändigt men inte tillräckligt kriterium på professionell yrkesutövning. Bengt Abrahamsson har understrukit att professioner aldrig kan reduceras till endast praktisk tillämpning av expertkunnande, hur

kvalificerat det senare än må vara. Centralt för professioner är att det ska finnas en etik som vägleder expertis användandet. Etiken ska reglera hur yrkesutövaren förhåller sig till uppdraget, uppdragsgivaren, allmänheten och dem som påverkas av det egna handlandet. Att använda våld för att hota eller döda människor är, som bekant, ingenting som endast militärer gör, så vapenfärdighet är i sig inte professionell. Det är först när tillämpandet av vapenkunnande inramas av legitima, demokratiska strukturer samt vägleds av etiska riktlinjer som det uppfyller kraven på militärprofessionellt handlande. Den tredje komponenten, sammanhållning eller kåranda, uppstår väsentligen som resultat av de båda förstnämnda. Genom kunskaps- och praktikgemenskap tillsammans med uppslutning kring etiska riktlinjer utvecklas en känsla av samhörighet, som sträcker sig utöver personliga kollegiala relationer.

Genom att den svenska militärsektorn inte utvecklat något märkbart intresse för professionsteoretiska analyser, har Abrahamssons militärprofessionella arbeten i princip alltid varit mer kända internationellt än i Sverige. (Försvarsmakten har inte, i nämnevärld utsträckning, utnyttjat hans expertis i utformningen av sina system för militär personal- eller kunskapsutveckling).

Klassikerna

Abrahamsson, Huntington och Janowitz

Abrahamssons avhandling analyserar officerskårens historiska utveckling, förändringar i social rekrytering och de socialisationsmekanismer som underliggare reproduktionen av ett militärt tänkesätt. Abrahamsson fokuserar på professionalisering och beskriver, ur ett historiskt perspektiv, hur officerskåren

från feodalsamhället gradvis utvecklas i riktning mot ökad professionalisering. Det är först under det sista dryga århundradet som officer blivit ett yrke i dagens mening. Både innehållet i, och rekryteringen till, officersyrket, har förändrats dramatiskt som konsekvens av industrialisering, demokratiens genombrott och den militärtekniska utvecklingen (med dess konsekvenser för krigföringens ekonomi). Medan demokratisk kontroll över statens våldsinstrument utgör en central aspekt av officersarbete i dagens demokratiska nationer, föregår ju militära traditioner, ideal och organiserandeprinciper såväl parlamentarism som införandet av medborgerliga rättigheter, inklusive allmän rösträtt.

Den feodala militärorganisationen avspeglar den dåtida samhällstrukturen, med adeln som styrande skikt. Adlig börd och uppfostran utgör ännu på 1700-talet tillräckliga kvalifikationer för utnämning till officer, och officerssysslor fullgörs endast två-tre månader per år. Att vara officer är blott en aspekt bland flera av en manlig aristokratisk livsföring, och för adeln erbjuder officersbanan en karriär utan krav på högre studier och utan konkurrens med borgarsöner. Till officersbanans attraktivitet för adelsmän bidrar även att den militära uppförandekoden och livsstilen är identisk med adelns kavaljerstraditioner. När krigföring ökar behovet av officerare tillåts tidvis även icke-adliga på vissa officersbefattningar, men de har i regel betydligt sämre karriärutveckling, och möjligheten försvinner när behovet av officerare åter minskar. Adeln har monopol på officerstjänster ner till överstes grad enligt 1723 års adelsprivilegier. Militära befattningar och grader kan köpas och officerskarriärer påverkas betydligt mer av börd och ekonomiska resurser än av militär kompetens. Sverige har således en utpräglad statusprofessionell offi-

cerskår, där militär kompetens tillskrivs personer av aristokratisk börd.

Från mitten av 1700-talet förändras officerskårernas rekrytering och kompetenskrav. De centraliserade europeiska staternas system med massinskrivning av värnpliktiga kombinerat med industriell vapenproduktion förändrar radikalt krigföringens ekonomi. De tidigare små yrkesarméerna blir massarméer, beväpnade med masstillverkade vapen. För att organisera den större volymen tillämpas divisionsprincipen. Armén delas i divisioner, som kan operera oberoende av varandra. Den ökande tekniska och organisatoriska komplexiteten gör adelskap till en alltmer otillräcklig kvalifikation för officersyrket. Utvecklingen ger upphov till en militärprofessionell milstolpe. Under andra halvan av 1700-talet inrättas militära akademier i Frankrike, England, Preussen och Sverige (samt West Point i USA år 1802). Tekniken är en tydligt drivande kraft bakom förändringen bort från statusprofessionalism. Tekniska utbildningar inrättas tidigare, och har längre studietid, jämfört med dem för infanteri- och kavalleriofficerare, där kvalifikationerna bär tydlig aristokratisk prägel långt in på 1800-talet. Abrahamsson ger exemplen Woolwich kontra Sandhurst (1741 resp 1802) samt Ecole Polytechnique kontra Saint-Cyr (1794 resp 1808). Mönstret i Sverige är detsamma: Artilleriskolan föregår Karlberg (1792).

Införandet av formell utbildning minskar gradvis det statusprofessionella inslaget i officerskåren, och det borgerliga samhällets principer framträder under 1800-talet alltmer i exempelvis Frankrike, England och Sverige. Betydelsen av formella examina ökar, och 1836 blir en militär examen nödvändig för officersutnämning i Sverige. Det offentliga Sverige bemannas under 1800-talet dock alltjämt i stor utsträckning av en aristokrati, vars söner kan alternera mel-

lan höga befattningar inom diplomati, militär eller civil förvaltning. Heltidstjänstgöring i fredstid för svenska officerare blir norm först i och med 1901 års härordning. Officersyrket antar under 1900-talet gradvis mer av yrkesprofessionell prägel, utbildningssystemet byggs ut och den sociala rekryteringen till den svenska officerskåren förändras markant. Från tidigare överklassrekrytering blir officersyrket alltmer dominerat av medelklass. Aristokratiskt präglade ideal och tjänstgöringsprinciper kvarlever dock: generalistutbildning och chefskarriär värderas tydligt högre än specialiserad, teknisk utbildning och praktisk tjänstgöring.

Abrahamsson hävdar att den militära organisationens styrande skikt omfattar en uppsättning yrkesmässigt betingade åskådningar, som inverkar på hur de utför sina ämbeten. Han diskuterar begreppet Military Mind, ett militärt tänkesätt, vars beståndsdelar inbegriper nationalism, alarmism, politisk konservatism samt auktoritär inställning. Detta tänkesätts kunskaper, attityder och perspektiv har stora konsekvenser för officerskollektivets varseblivning och värderingar. En kåranda skapas, där medlemmarna förväntas tillägna sig kunskaper, men även ett visst övergripande perspektiv på omgivningen, en viss världsbild. Det militära tänkesättet innebär en successivt "avsmalnande" verklighetsuppfattning, och Abrahamsson analyserar de homogeniseringsmekanismer som renodlar det. I det militära karriärsystemet sker ett kontinuerligt urval av individer med "rätta" attityder, och det militära tänkesättet blir mer kristalliserat längre upp i karriärstegen.

Abrahamsson menar att militärens ökade specialisering och teknologiska komplexitet kommer att göra ett stort inslag av auktoritär inställning alltmer dysfunktionell, särskilt i högre officersnivåer. Den ökade betydelsen av tekniskt kunnande och av ad-

ministrativt inriktade uppgifter gör att den militära kulturen gradvis omformas i en icke-auktoritär riktning. Betoningen ligger allt mindre på absolut lydnad, och ledning måste allt mer utövas genom övertalning snarare än genom dominans i kraft av formell makt baserad på en överordnad position. Abrahamssons empiriska material berör, till skillnad från Huntington och Janowitz, den svenska officerskåren, vilket är skälet till att jag valt att redovisa honom först. Abrahamsson skrev sin avhandling under handledning av Morris Janowitz, och han tillbringade även en längre period vid dennes institution vid University of Chicago. Vi ska därmed lämna den empiriska kopplingen till Sverige och närma oss de två amerikanska namn som i över fem decennier inramat den militära professionsdebatten: Samuel Huntington och Morris Janowitz.

Samuel Huntington

Samuel Huntingtons position i *The Soldier and the State*⁶ är att officerskårens uppdrag är skilt från politiken, och består i att försvara staten från yttre hot. De krav som denna våldsuppgift ställer utgör vad Huntington benämner det funktionella imperativet. Det finns även ett socialt imperativ, som utgörs av samhällets idéströmningar, ideal och institutioner. Dessa skiljer sig på en rad sätt från vad "kriget", våldsuppgiften, kräver. Den militära organisationen verkar på en samhällsarena där den utsätts för båda dessa imperativkrafter. En professionell officerskår, menar Huntington, präglas av apolitiska professionsideal, vari ingår acceptans av den politiska överhögheten. Han menar att (den amerikanska) officerskåren är affektivt neutral; ett värdeneutralt instrument i den demokratiska statens tjänst. Huntington tes är att ju mindre samhället blandar sig i militära angelägenheter, des-

to mer professionellt kommer militären att kunna tjäna samhället. Genom att officerskårens kontroll är inomprofessionell antas det demokratiska inflytandet säkerställas samtidigt som autonomi optimerar förutsättningarna för utveckling av militär kompetens och professionalism. En utifrån kommande (läs: politisk) kontroll, fungerar i både dessa avseenden sämre, menar Huntington. Beskrivningar i *The Soldier and the State* idealiserar klassiska militära dygder, och Huntington framhåller bl a skönheten i USMA/West Points strama arkitektur medan det civila grannsamhället Highland Falls beskrivs som brokigt och kommersiellt, gränsande till vulgärt. Militären utgör, enligt Huntington, ett ideal som även det civila samhället har anledning att eftersträva – ”a bit of Sparta in the midst of Babylon”.⁷

Morris Janowitz

Morris Janowitz (1960) intar en helt annan position. I *The Professional Soldier*⁸ hävdar han att militären, i kraft av sin samhällsekonomiska betydelse, besitter politisk och ekonomisk makt samt att officerskårens egenintresse utgör en drivkraft i verksamheten. Militärsektorn (inklusive t ex försvarsindustri) konkurrerar de facto med andra samhällssektorer (rättsväsende, sjukvård, skola etc) om statens begränsade resurser, och Janowitz menar att bl a detta förhållande motiverar att den demokratiska kontrollen måste sträcka sig avsevärt längre än vad Huntington förespråkade. I motsats till Huntingtons åsikt att militären präglas av tidlösa krigarideal förutser Janowitz gradvis minskande kunskaps- och kulturskillnader mellan militären och samhället. Han anger flera faktorer som han menar verkar i riktning mot allt större överensstämmelse mellan moderna militärorganisationer och samhällets civila organisationer respekti-

ve normsystem. De viktigaste drivkrafterna är teknologiutvecklingen samt statsförvaltningens tillväxt, vilka båda utgör dominerande inslag i de industrialiserade länderna under 1900-talet. Janowitz visar hur den teknologiska utvecklingen breddar den sociala rekryteringen till den amerikanska arméofficerskåren.

Krigföringens teknologisering medför en specialisering och förskjutning av officerskårens kärnkompetens, från att leda ”trupp” till att betjäna komplexa teknologiska och administrativa system. Tekniskt och administrativt kunnande ersätter hierarkisk positionsmakt som främsta legitimitetsbas, och traditionella auktoritära militära styrformer blir problematiska. Utvecklingen av staternas massarméer och statsförvaltningar under politisk kontroll innebär att militära kärnpraktiker inordnas i en administrativ apparat med generell statsförvaltningslogik. Den militäradministrativa tillväxten motsvarar samhällets, där den framväxande medelklassen intar allt fler positioner i allt och större, och mer komplexa, organisationer. Åtskilliga officerare blir i praktiken uniformerade statstjänstemän eller tekniker, snarare än ”krigande” chefer i stridande förband. Militärorganisationen antar alltmer av samma normer som samhället, både genom direkta påbud och genom intern normbildning. Militären rekryterar ur civilbefolkningen, vilket leder till ett kontinuerligt inflöde av ”nya” värderingar.

Skilda inriktningar för militär professionalisering

Huntingtons hävdande av ett unikt, varaktigt militärprofessionellt krigarideal står således mot Janowitz förutsägelse om en alltmer, om än aldrig totalt, civilpräglad militärorganisation. Skiljelinjen återspeglas även i dagens debatt om huruvida en mo-

dern officersutbildning primärt bör präglas av "Spartas krigarideal" eller av "Atens bildningsideal". Ett halvsekel efter etablerandet av de båda positionerna i debatten, anser flertalet bedömare att det är Morris Janowitz analys och förutsägelser som bäst tål att möta dagens empiriska verklighet. Det ska här framhållas att femtio års aktualitet är en imponerande lång tid ifråga om moderna samhällsvetenskapliga idéer. Även Samuel Huntingtons klassiska verk utgör alltså en hörnsten i åtskilliga sammanhang, och det anses i princip ha grundlagt forskningsområdet civil-militära relationer. Huntington har inspirerat nya generationer av forskare, bl a Peter Feaver, professor vid Duke University och tidigare Huntingtons doktorand. Samuel Huntington både påbörjade och avslutade sin vetenskapliga bana vid Harvard University (han avled 2008) och betydelsen av hans intellektuella arv manifesterades nyligen i antologin *American Civil-Military Relations. The Soldier and the State in a New Era* (2009).

Militär professionalism i aktuell militärstrategisk debatt

De av Morris Janowitz förutsägelser som har debatterats flitigast under 2000-talet är begreppen "constabulary force" och "soldier-scholar" som aktualiserats i samband med den nya amerikanska strategin i Irak respektive Afghanistan. Janowitz förutsåg redan på 1960-talet, då i skuggan av kärnvapenhotet, att framtidens militära uppdrag allt mindre skulle komma att handla om traditionell, mellanstatlig krigföring. Istället skulle uppdragen kräva vad Janowitz kallade "constabulary force", vilket innebär en förändring av grundläggande militär handlingslogik, precis enligt de riktlinjer som fastlagts av nutida generaler som David Petraeus och Stanley McChrystal. Janowitz

förutsåg behovet av en militär inriktad inte mot massiv våldsutövning för att besegra en fiende, utan mot avvägd våldsutövning som instrument för att skapa stabilitet och förutsättningar för politiska uppgörelser (se vidare nedan). Generalen David Petraeus har kommit att personifiera begreppet "soldier-scholar": en officer som kombinerat militära tjänstgöringar med doktorsgrad från Princeton University och utnyttjat ett nätverk av disputerade, nytänkande officerare för strategitvveckling och -implementering.

I februariumret 2010 av US Navy-tidskriften *Proceedings* diskuterar armégeneralen Robert H Scales den alltför låga kvaliteten i de amerikanska högre militära skolorna ("an intellectual backwater") och lyfter fram Petraeus kompetensprofil som alternativ till den nuvarande normen:

The first Professional Military Education (PME) success is the "Petraeus Model" of strategic preparation for higher command. This includes attendance at a top-tier civilian graduate school to study history or social and behavioral science followed by a teaching assignment at a service academy. Petraeus is joined by a remarkably successful cadre of leaders who have demonstrated exceptional talent in the chaotic environments in Iraq and Afghanistan.⁹

Bengt Abrahamsson påpekar att den brittiske generalen Rupert Smiths uppmärksammade *The Utility of Force. The Art of War in the Modern World*¹⁰ aktualiserar skiljelinjen mellan Huntington och Janowitz, i synen på inriktningen av militär professionalisering. Abrahamsson menar att Janowitz förutsägelser om behovet av "constabulary force" och "soldier-scholar" var riktiga, och att de genomsyrar Rupert Smiths analyser av moderna konflikter. Smiths inflytelserika begrepp "War amongst the people" innefattar ett spektrum av "skarpa" uppgifter: att

medverka till återuppbyggnad och skydd av samhällets funktioner men också längre eller kortare sekvenser av strid mot mer eller mindre irreguljärt motstånd. Smiths budskap kan sammanfattas i ett fåtal punkter:

- stridande parter är sällan stater, utan ickestatliga lokala aktörer (etniska, religiösa eller kriminella grupper)
- målsättningen är inte militär seger följt av fredsavtal, utan att skapa förutsättningar för en politisk lösning
- våldsutövning sker inte på ”slagfältet” utan bland civilbefolkning i lokalsamhällen, städer – våldsinsatser måste ta hänsyn till detta
- våldsinstrumentet måste koordineras med sociala, ekonomiska och politiska medel
- suddiga gränser mellan taktiskt, strategiskt och politiskt agerande
- ”timeless conflicts” – mycket långa konflikter utan tydliga slutpunkter
- legitimitet är både central och bräcklig, både i operationsområden och på hemmaplan. Mediabevakningen är mycket betydelsefull
- militära teknologier och arbetsformer måste anpassas till nya användningsområden
- den militära organisationen måste utveckla kunskaper inom t ex politisk ekonomi, antropologi, religionshistoria, ekonomisk geografi, internationella relationer, sociologi och främmande språk.

De ”nya kriget” har, menar Abrahamsson,¹¹ påvisat behovet av ”soldier-scholars” i officerskåren, med Petraeus som det mest kända (men långtifrån enda) exemplet. I modern militärstrategisk debatt framhålls regelbundet att våldsanvändning måste ske återhållsamt och koordinerat med politis-

ka och ekonomiska medel, med beaktande av såväl intensiv mediabevakning som opinionsbildning och systematiska försök att misstänkliggöra konfliktparter. I ledningsarbetet introducerar detta en ny sorts uppgiftskomplexitet, där kunskaper om lokala politiska strukturer, språk, etniska och ekonomiska förhållanden kan bli avgörande för hur och när det militära våldsinstrumentet ska användas, och när det istället är kontra- produktivt.

Abrahamsson analyserar ”de nya uppdragens” kompetenskrav utifrån kategorierna expertis, etik och kåranda. Abrahamsson framhåller att de internationella uppdragen förutsätter kunskaper på en rad områden som inte finns inom de militära akademierna. Den professionella expertisen måste därför både förnyas, breddas och fördjupas. Etikdimensionen får vidare en annan inriktning och ett helt annat djup i utrikes skarpa militära uppdrag än i en inrikes fredstida utbildningsorganisation. Kårandan, slutligen, måste förändras då svenskar ska verka tillsammans med styrkor från andra länder, där uppgiften inte är försvar av egen stats territorium. Abrahamsson menar att kompetensförsörjningen av den svenska officerskåren behöver genomgå mycket större förändringar än den nuvarande akademiseringen för att möta den nya tidens krav på militär professionalism.

Sammanfattningsvis kan en historisk analys av officerens utveckling fram till idag beskrivas som ett antal utvecklingsfaser, där nya kompetenskrav- och profiler successivt växer fram vid sidan om de tidigare. Till den ursprungliga profilen kommer industrialiseringens teknologiska utveckling och statsmaktens centralisering:

1. ”The Warrior”: officeren som ”kri-gare” ställs i nya, tekniskt avancerade massarméer inför krav på

större kunskaper inom teknik och förvaltning, vilket ger upphov till de nya officerstyperna

2. "The Soldier-Technician" + "The Soldier-Manager": officerare som inte primärt leder trupp, utan är tekniska specialister eller administratörer. Den ökade specialiseringen och den ökade betydelsen av internationella relationer ökar militärens omvärldsberoende. Den "nya typen" av väpnade konflikter har accelererat denna utveckling, och tydliggjort behovet av officerstyperna
3. "The Soldier-Scholar" + "The Soldier-Diplomat", officerare som kombinerar militärt kunnande med kunskapsfält som tidigare primärt uppfattats som civila. Dessa båda officersprofiler framträder tydligt redan i mitten av 1900-talet, bl a som resultat av militärens förändrade roll i demokratiskt styrda samhällen. Deras betydelse har tydliggjorts ännu mer i den "nya" typen av konflikter, då deras kompetens blir viktig inte bara i relation till politiker och opinion på hemmaplan, utan även i relation till politiker och befolkning i operationsområdena.

I en aktuell analys menar Michael och Ben-Ari¹² att moderna militärorganisationer, liksom samhället i övrigt, utvecklas mot fortsatt ökad specialisering. De förutser en rad nya kompetensprofiler för officerare: "soldier-media expert", "soldier-doctor", "soldier-relief worker", "soldier-cyberwarrior", "soldier-banker", "soldier-social worker", "soldier-infrastructure restorer" etc. Militären antar med denna utveckling alltmer karaktären av en multiprofessionell

organisation. Den klassiska kompetensen våldsutövning försvinner inte, men får sällskap av allt fler andra discipliner i takt med att officersarbete gradvis blir allt mer specialiserat. En viktig drivkraft bakom dessa kompetensbehov är den informationsteknologiska utvecklingen som gör att handlande lättare kan övervakas och förmedlas via massmedia. Insynen och kraven på transparens ökar och militärt handlande måste mer än tidigare kunna redovisas och försvaras i processer där det, förutom traditionellt militärt kunnande, krävs kunskaper om lokala förhållanden, om internationella strukturer, om juridiska regelverk och om retorik, massmedia och opinionsbildning. Femtio år efter att Janowitz publicerade sin konvergenstes går utvecklingen i fråga om militär professionalisering tydligt i den riktning han utpekade.

Akademisering och professionalisering är inte samma sak

Begreppen "professionell" och "profession" brukas både i vardagligt tal och i vetenskapliga sammanhang. Inte minst har professionsanspråk blivit en komponent i olika yrkesgruppers försök att öka sin egen status. Den tidiga professionsforskningen gav i regel en idealiserad bild av de studerade yrkesutövarna, som inte sällan undantagslöst framställdes som ytterst kunniga, hängivna och drivna av osjälviska motiv. Professionsforskningen har senare mer uppmärksammat hur yrkesgrupper aktivt eftersträvar professionell status för att få makt över den egna yrkesutövningen och för att (av egenintresse) stänga ute andra, närliggande yrkesgrupper.

En rad argument kan anföras mot att officerskåren utgör en profession i forskningens mening. Ett grundläggande sådant är att militärorganisationen utövar statens

monopol på legitimt våld. Officeren arbetar således inramad av ett organisationsmonopol, inte ett yrkesmonopol baserat på legitimation eller auktorisation. Vidare saknar militären traditionellt den horisontella, vetenskapliga kunskapsutveckling som kännetecknar t ex läkare. Som påpekats ovan är just vetenskapligt baserad utveckling av yrkesexpertis ett utmärkande drag för professioner.

Klassificering av yrken som varande ”professioner” (eller ”icke-professioner”) tillhör huvudsakligen den tidiga professionsforskningen. Bengt Abrahamsson menar att det är intressantare att analysera yrkens utveckling ifråga om grad av professionalisering. De ”nya krigen” och moderna väpnade konflikter aktualiserar dimensioner och frågeställningar som med fördel analyseras utifrån professionsteori. Officerare arbetar i internationella operationer ofta med mindre rutinbundna uppgifter och med frihetsgrader som mer motsvarar traditionella professioners arbetssituation, dessutom ofta i kontakt med en rad nya kunskapsfält. Vi har således att göra med en uppgiftsförändring som ställer ökade krav på militär professionalisering, delvis i en helt annan riktning än den traditionella kunskap, som sammanhängde med invasionsförsvarsuppgiften.

Elzinga¹³ har fokuserat kunskapsaspekten av yrkens professionalisering, och skapat en typologi med fyra faser som ett yrke kan genomgå i en utveckling mot professionalisering. Kunskapsaspekten är långtifrån särkopplad från en yrkesgrupps status- och maktsträvanden, men som ska diskuteras nedan är de båda inte med nödvändighet helt identiska. En akademisering i syfte att nå högre status innebär inte automatiskt att ett yrke professionaliseras ifråga om expertisutveckling. Professionaliseringens fyra faser är:

1. Erfarenhetsbaserad praktik utan formella utbildningskrav.
2. Semi-professionalisering: viss reglering av utövandet, bl a med vissa förkunskapskrav samt etiska principer/riktlinjer. Specialiteter utvecklas.
3. Teknifiering/”Förvetenskapligande”: inkorporerande av vetenskapliga rön, inrättande av akademiska grundutbildningar, ökad specialisering, fler karriärvägar växer fram.
4. Professionalisering: forskningsförmåga i den egna yrkespraktiken, inrättande av doktorandprogram och av nya karriärvägar baserade helt eller delvis på vetenskapligt arbete/forskarutbildning.

Ifråga om akademisering av det svenska militära utbildningssystemet finns det anledning att beakta observationer från fallet polisutbildning,¹⁴ där Hartelius noterat två möjliga varianter av akademisering. Överfört till det militära exemplet finns två möjliga utfall:

1. Akademisering som leder till professionalisering. En akademisering kan grundas på de yrkesverksammans forskning om de egna yrkespraktikerna och -erfarenheterna. Akademiseringen leder en professionalisering genom att officerare baserar sin yrkesutövning på expertis, som fortlöpande utvecklas genom forskning och reflexiv analys.
2. Akademisering som leder till ”invasion av akademiker”. Alternativt kan akademisering genomföras genom att utbildningen teoretiseras i syfte att få examensrätt. En ”invasion av akademiker” (Hartelius uttryck) syftar till att anpassa och

göra utbildningen tillräckligt akademisk för att kunna godkännas av granskande myndighet (Högskoleverk eller motsvarande). Officerare genomgår då en akademisk utbildning, men primärt inriktad mot examensrätt snarare än mot yrkesrelevans. Expertisen utvecklas inte genom att officerare beforskar yrkespraktiken.

I fyrfas-modellen över professionaliseringsprocessen torde den svenska officerskåren ligga tidigt i den tredje fasen, men den valda strategin för akademisering verkar inte leda mot professionalisering. Drygt femton år av akademiseringsambitioner har inte lett till att vare sig Försvarsmakten eller Försvarshögskolan premierar de officerare som genomgår forskarutbildning och beforskar militära praktiker. Sjutton år har Överbefälhavarens doktorandprogram existerat (med uppskattad totalkostnad 150-200 miljoner kronor), men fortfarande finns inte en enda befattning inrättad för disputerade officerare. Av de officerare som disputerat inom doktorandprogrammet har över 90% valt att lämna Försvarshögskolan något drygt år efter disputation.

Officerskårens expertis och etik har inte utgjort centrala storheter i Försvarsmaktens traditionella utbildnings- och karriärsystem under flera decennier, och det är därför inte överraskande att endast en liten minoritet officerare har förstått, eller intresserat sig för, professionaliseringens utmaningar. Ifråga om kategorin disputerade officerare finns det anledning även för KKrVA att fundera över varför den inte sett till att knyta fler av dessa till sig. Flera officerare har disputerat på avhandlingar om t ex

internationella uppdrag eller militärt stabs- och ledningsarbete. De har därigenom underkastat militär praktik vetenskaplig analys och utvecklat yrkesexpertisen. Borde inte de disputerade officerare som bidrar till en ökad grad av militär professionalisering höra hemma i en krigsvetenskapsakademi?

Den pågående förändringen av officersutbildningen är en akademisering, i meningen att en yrkesgrupps utbildning inordnas i det akademiska system som lyder under högskolelagen. Med nuvarande inriktning ser den dock väsentligen ut att bli utan de konsekvenser för expertisutveckling eller yrkesutövning som brukar förknippas med begreppet professionalisering. Officerskåren i stort har sannolikt inte sett yrkesrelevans eller tillräckliga statusfördelar i den pågående akademiseringen, och inte heller engagerat sig för att tvinga fram en egentlig professionalisering. Försvarsmakten och officerskåren står därmed nu i en akademiseringsprocess som i huvudsak påförts den av den politiska ledningen, och som väsentligen saknar militärprofessionella drivkrafter. Kunskapsutvecklingen fortsätter att ske i hierarkiskt styrda former, men väsentligen utan att officerare utvecklar den egna yrkespraktiken och -expertisen med vetenskapliga metoder. Det akademiska inslaget skapas således inte genom militär professionalisering, utan på annat sätt. Ett invasionshot aktualiseras därför åter i Försvarsmaktens närhet, två decennier efter Sovjetimperiets sammanbrott. Men det blir i detta fall fråga om en volymmässigt högst begränsad invasion, och bara av det militära skolsystemet: en invasion av civila akademiker.

Författaren är fil dr, reservofficer och ledamot av KKrVA.

Noter

- * Jag vill tacka Robert Dalsjö för värdefulla synpunkter på texten.
1. Abrahamsson, Bengt: *Military Professionalization and Political Power*, Sage Publications Beverly Hills/London 1971, svensk översättning *Militärer, makt och politik* 1972.
 2. Borell, Klas: *Disciplinära strategier. En historiesociologisk studie av det professionella militärdisciplinära tänkesättet 1901–1978*, Uppsala Universitet 1989.
 3. Huntington, Samuel (red): *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, Harvard University Press, Cambridge 1957.
 4. Janowitz, Morris: *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait*, The Free Press, New York 1960.
 5. Elzinga, A: "The Knowledge Aspect of Professionalization: the Case of Science-based Nursing Education in Sweden", i Thorstendahl, R & Burrage, M (red): *The Formation of Professions: Knowledge, State, and Strategy*, 1990.
 6. Op cit, not 3.
 7. Ibid, s 466.
 8. Op cit, not 4.
 9. Scales, Robert H: "Too Busy to Learn", *Proceedings* February 2010, Vol 136/2/1,284y 2010 Vol. 136/2/1,284
 10. Smith, Rupert: *The Utility of Force. The Art of War in the Modern World*, Allen Lane, London 2005.
 11. Abrahamsson, Bengt: "Militär professionisering och det nya försvarsparadigmet", i Phalén, W (red): *Modern militär professionalism – försvaret och Sverige i världen*, Sveriges Reservofficersförbund 2007.
 12. Michael, K & Ben-Ari, E: *The Contemporary World of Warfare and Peace Support Operations: Contradictory Discourses and New Organizational Forms*. Manus, Inter-University Seminar on Armed Forces and Society 25-27 October 2009, Chicago, USA
 13. Op cit, not 5.
 14. Johan Hartelius i recension av avhandlingen Papperspolisen, SNPF Nr 2/2005 http://www.carnegieinst.se/index.php?option=com_content&task=view&id=117&Itemid=35